

Tiesībsardzes runa Saeimā par 2025. gada ziņojumu

Cienījamā Saeimas priekšsēdētāja!

Cienījamās deputātes, godātie deputāti!

Visi klātesošie!

2025. gads Tiesībsarga birojā aizvadīts **pārmaiņu zīmē**, kas līdztekus ierastajam darba ritmam prasīja **spēju koncentrēti fokusēties uz prioritātēm, kļūt atvērtākiem, kā arī būt proaktīvākiem**, vērtējot, kurās jomās pieaug cilvēktiesību aizskāruma riski.

Atbilstoši Saeimas balsojumam tiesībsardzes pienākumus sāku pildīt pagājušā gada 18. septembrī. Apņēmoties pildīt šos ļoti atbildīgos pienākumus, par sava darba prioritātēm noteicu:

- 1) bērnu tiesību aizsardzību,
- 2) sociāli mazāk aizsargāto iedzīvotāju interešu aizstāvību,
- 3) vienlīdzīgu pieeju veselības aprūpes pakalpojumiem,
- 4) cīņu pret vardarbību un cietušo aizsardzību no vardarbības ģimenē,
- 5) kā arī digitālās atstumtības mazināšanu un drošību!

2025. gadā Tiesībsarga biroja darba lauks bija ļoti plašs un darba intensitāte īpaši pieauga gada nogalē. Tiesībsarga birojs Latvijā ir kļuvis atvērtāks, proaktīvāks un pamanāmāks publiskajā telpā, un iedzīvotāji to atzinuši.

Nozīmīgs darbs paveikts arī starptautiskajā jomā, esam atkārtoti akreditēti ar augstāko "A" statusu Apvienoto Nāciju Organizācijas akreditācijas komitejā, tā apliecinot Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja atbilstību augstākajiem starptautiskajiem standartiem cilvēktiesību aizsardzībā. Tas nozīmē, ka esam no politiskās ietekmes neatkarīga un sabiedrībai pieejama cilvēktiesību institūcija ar likumā noteiktām pilnvarām aizsargāt ikvienu iedzīvotāju no tādas valsts un pašvaldību rīcības, kas neatbilst cilvēktiesību standartiem.

Pērn Tiesībsarga birojā ir saņemti **2499 iesniegumi, kas ir gandrīz par 30 % vairāk nekā 2024. gadā**. Tas apliecina gan sabiedrības uzticēšanos, gan uzdrīkstēšanos aizstāvēt savas tiesības un izmantot tiesiskās aizsardzības mehānismus un arī problēmjautājumu klāstu.

Kopš stāšanās amatā uzsvēru, ka es esmu ne tikai Rīgas un Pierīgas, bet **visas Latvijas tiesībsardze**. Esmu bijusi vairākās reģionālajās vizītēs, tikusies ar pašvaldībām, pašvaldību institūcijām, klātienē apmeklējusi dažādas iestādes reģionos. Un tam ir rezultāts – jau pagājušā gada beigās Tiesībsarga birojā ir palielinājusies reģionu iedzīvotāju aktivitāte – biežāk saņemam gan iesniegumus, gan arī iedzīvotāji no reģioniem brauc uz klātienes konsultācijām. Par to esmu patiesi gandarīta.

Kopumā, analizējot saņemtos iesniegumus un konsultāciju tēmas, 90 % gadījumu cilvēkiem **nepieciešams skaidrojums par viņu tiesībām – tas norāda uz nepietiekamu un formālu komunikācijas kultūru publiskajā pārvaldē**. Savā ziņā tā arī ir daļa no birokrātijas – iedzīvotājs nesaņem atbildi pēc būtības, un ir spiests atkārtoti vērsties citās iestādēs. No iesniegumiem redzam, ka cilvēkiem trūkst skaidras, saprotamas un pilnīgas informācijas, un tas liedz atrisināt konkrēto dzīves situāciju vai tiesību pārkāpumu. Kaut gan Tiesībsarga likums paredz funkciju – sekmēt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēktiesībām –, tomēr Tiesībsarga biroja ikdienā bieži sniedzam atbildes uz jautājumiem, kuri nerastos, ja **institūcijas godprātīgi, atbildīgi un ieinteresēti darītu savu darbu**.

Lielākā daļa – 16 % no visiem iesniegumiem saistīti ar **labas pārvaldības jautājumiem**. Šajā jomā pieaugums sasniedzis 63 %, kas norāda uz būtiskiem trūkumiem valsts un pašvaldību institūciju darbībā. Cilvēktiesības praksē izpaužas valsts attieksmē pret ikvienu iedzīvotāju, lai cilvēks nav atstāts viens ar savu problēmu. Laba pārvaldība nozīmē tiesisku, saprotamu un uz cilvēku orientētu rīcību katrā institūcijā. Tā prasa arī pastāvīgi uzlabot sniegto pakalpojumu kvalitāti, ievērojot un atceroties, ka valsts pārvalde kalpo iedzīvotājiem. Valsts pienākums nav tikai reaģēt uz pārkāpumiem, bet savlaicīgi un sistemātiski novērst to cēloņus, palīdzēt cilvēkiem.

Nākamā joma ir – **bērnu tiesības** (15 % no visiem iesniegumiem). Arī tiesībsarga klātienē konsultācijās dominē bērnu tiesību jautājumi (tie sastāda 27 % īpatsvaru).

Iedziļinoties tematos, ir skaidrs, ka bērnu aizsardzības sistēma Latvijā prasa būtiskus uzlabojumus un vienotu pieeju, īpaši attieksmē pret bērniem skolās un bāriņtiesu darbā. Šie ir jautājumi, kurus esmu sākusi stratēģiski risināt, lai nonāktu līdz rezultātam un ceru arī uz aktīvu Saeimas iesaisti un atbalstu.

Ir uzsākta diskusija par bāriņtiesu institucionālā modeļa maiņu, lai nodrošinātu bērnu interesēm atbilstošu aizsardzību un, lai pievērstos arī ģimeņu atbalstam. Diskusijas pamatā ir īpaši liels iedzīvotāju iesniegumu skaits, kā arī nevalstisko organizāciju un arī ārpus ģimenes aprūpes iestāžu sniegtā informācija. Bāriņtiesu jomā nepieciešami strukturāli risinājumi, nevis fragmentāras izmaiņas atsevišķās jomās un funkciju pārdale bāriņtiesu ietvarā. Esošā sistēma apliecina, ka bez kardinālām pārmaiņām nav spējīga ievērot bērna labāko interešu aizsardzību. Un šeit es nerunāju par cilvēkiem, kas strādā bāriņtiesās, bet gan par sistēmu, kas tiek uzturēta. Vairāk nekā 10 gadu garumā bija iespēja mainīt un pilnveidot sistēmu, bet tas nav noticis. Problēmas ir samilzušas. Mēs kā valsts nevaram atļauties turpināt riskēt ar bērnu likteņiem. Katrā ziņā es kā tiesībsardze un arī māte nevaru pieļaut bezdarbību, lūdzu arī jūsu atbalstu!

Vēl viena liela tematiskā joma (12 %) ir **tiesības uz taisnīgu tiesu**, kas tieši ietekmē sabiedrības uzticēšanos tiesiskumam un valsts institūcijām. 2025. gadā par taisnīgas tiesas nodrošināšanas aspektiem Tiesībsarga birojā kopumā saņemti gandrīz 400 iesniegumu. Īpaši vēlos atzīmēt pieaugošu sūdzību skaitu par nolēmumu izpildi aizgādības un saskarsmes lietās.

Tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā ietilpst tiesvedības process un arī pirmstiesas process. Tiesībsarga birojā ir pieaudzis iesniegumu skaits, kuros aktualizēts jautājums par tiesībaizsardzības iestāžu neefektīvu darbību pirmstiesas procesā, kā arī neskaidrības par tiesas nolēmumiem, to pamatojumu un soda izciešanas termiņiem. Iesniegumos vērsta uzmanība uz zvērinātu tiesu izpildītāju rīcību, un arī zvērinātu advokātu sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti un rīcību, pārstāvot personu intereses. Šeit gan vēlos teikt paldies par sadarbību šā jautājuma risināšanā Zvērinātu advokātu padomei.

Diskriminācijas jomā saņemti 280 iesniegumi un informācijas pieprasījumi, te pieaugums ir par 27 %, īpaši jāatzīmē diskrimināciju uz invaliditātes pamata, dzimuma un vecuma pamata. Aiz šiem skaitļiem ir konkrēti cilvēki un konkrētas situācijas. Piemēram, viesnīca, kurā cilvēkiem ratiņkrēslā pieklūstamais numurs maksā divreiz dārgāk nekā standarta numurs. Diplomāte, kura grūtniecības dēļ tiek pirms termiņa atsaukta no norīkojuma ārvalstīs – bez vienotiem iestādes nosacījumiem. Ģimene, kurai institūcijas atsaka iespēju adoptēt bērnu, kā vienu no galvenajiem argumentiem norādot adoptētāju vecumu, nenorādot pamatojumu.

Pagājušajā gadā Tiesībsarga birojs **pastiprinātu uzmanību pievērsa dažādu sociālo pakalpojumu kvalitātei – vizītēm sociālajos aprūpes centros, ģimenes atbalsta centros un cita veida institūcijās.**

Tiesībsarga biroja pārstāvji devušies 60 neplānotās pārbaudes vizītēs. Tas ir gandrīz uz pusi vairāk nekā 2024. gadā, un tās pierādījušas sevi kā efektīvs pārkāpumu konstatēšanas un novēršanas instruments. Esam secinājuši, ka apstākļi ārpusģimenes aprūpes institūcijās un sociālajos centros ne vienmēr atbilst cilvēktiesību prasībām.

Bērni ilgstoši neapmeklē izglītības iestādes, lieto narkotiskā vielas, alkoholu. Joprojām ir iestādes, kurās trūkst nepieciešamo speciālistu un atbalsta personāla. Klientiem ir nepietiekams uzturs, neatbilstošs apģērbs. Es nemaz nerunāju par infrastruktūru, kas ir zem jebkādas kritikas.

Pilngadīgie klienti sociālās aprūpes iestādēs dzīvo netīrībā, netiek ievērotas higiēnas prasības, nav pietiekami aprūpēti. Sociālo centru klientiem ne vienmēr ir pieeja veselības aprūpei. Nereti cilvēki nakts laikā tiek ieslēgti savās istabās. Iemesls - personāla trūkums un personāla drošība.

Ir svarīgi atcerēties, ka cilvēki, kas nonāk institūcijās, nespēj paši par sevi parūpēties. Visbiežāk tā arī nav viņu izvēle atrasties šajās vietās, bet ne šī, ne cita iemesla dēļ necieņa un normatīvo aktu pārkāpumi nav pieļaujami. Mūsu kopējā atbildība ir novērst pārkāpumus un nepieļaut tos. Un, paldies to iestāžu vadītājiem, sociālajiem darbiniekiem, kas pilda savus pienākumus visaugstākajā līmenī, pat neskatoties uz to, ka nozares sistēma dažreiz tam liek zināmus šķēršļus.

Latvijā vardarbība pret sievieti un ģimenē joprojām ir būtiska sociāla problēma. Un 2025.gadā Tiesībsarga biroja uzmanības centrā bija arī aizsardzības no vardarbības mehānismu uzlabošana, institūciju sadarbība un sabiedrības informēšana. Vēlos arī vērst uzmanību, ka valstī ir rādīts efektīvs mehānisms – pagaidu aizsardzība pret vardarbību. Taču, pieredzēju gadījumus, kuros sākotnēji labā nolūkā radītais instruments atsevišķās situācijās tiek izmantots kā stratēģisks līdzeklis pieaugušo savstarpējos strīdos. Un, kas cieta? Bērni, kuri vairākus mēnešus, pat gadus nav redzējuši savu mammu vai tēti.

Divkārtšojies iesniegumu skaits par **vardarbību izglītības iestādēs**, kas diemžēl liecina, ka situācija neuzlabojas. Izglītības iestādes nav no vardarbības brīva vide un te viennozīmīgi darbs ir turpināms. Joprojām ir gadījumi, kad vardarbības incidenti paliek iestādes – skolas / augstskolas ietvaros. Ne vienmēr atbilstoši noteiktajam regulējumam šī informācija tiek savlaicīgi nodota atbildīgajām institūcijām, lai problēmas varētu risināt nekavējoties un efektīvi.

Vienlaikus arvien aktuālāks kļūst jautājums par to, kā nodrošināt efektīvu aizsardzību un atbalstu pedagogiem, kuri arī nereti saskaras ar vardarbību, emocionālu spiedienu un cieņas trūkumu.

2025. gadā ierosinātas 75 pārbaudes lietas, pabeigtas 88 lietas, tai skaitā arī tās, kas uzsāktas 2024. gadā. Kopumā sniegtas 408 rekomendācijas, kas vērstas uz konkrētu problēmu novēršanu, izmaiņām cilvēktiesību prasībām neatbilstošajos normatīvajos aktos un procesos. **Pozitīvi vērtējams, ka pieaug Tiesībsarga biroja rekomendāciju izpilde.** Tas liecina gan par Tiesībsarga biroja darba efektivitāti, gan arī par valsts un pašvaldību institūciju gatavību pilnveidot savu darbību.

Vēlos pateikt paldies tām institūcijām un pašvaldībām, kas ir atbildīgas un izprot cilvēktiesību nozīmi uz cilvēku vērstas valsts attīstībā.

Ko no tā varam secināt?

Iesniegumu analīze apliecina, ka problēmas Latvijā lielā mērā ir sistēmiskas un ilgstoši nerisinātas.

60 % rekomendāciju attiecas uz institūciju praksi. Vēlos uzsvērt, un tas tieši attiecas uz Saeimas kompetenci, daudzos gadījumos **regulējums ir sakārtots, bet problēmas būtība ir tā daļēja, kļūdaina vai neatbilstoša piemērošana vai izpratne.** To nereti vēlamies novērst ar papildu detalizētām prasībām, bet ar šādu pieeju tiek veicināta pārregulācija un radīts birokrātiskais slogs, pretēji valsts kopējiem centieniem to mazināt.

39 % rekomendāciju adresētas pašvaldībām, kas akcentē **ļoti lielo vietējā līmeņa pārvaldības nozīmi cilvēktiesību nodrošināšanā**. Sadarbībai ar pašvaldībām savā darbā esmu pievērsusi īpašu uzmanību. Dobeles novada Ģimenes atbalsta centrs "Lejasstrazdi" atbildīgajām iestādēm var kalpo kā pārmaiņu piemērs. Īpaši vēlos uzteikt Latvijas Lielo pilsētu asociāciju un Latvijas pašvaldību savienību par izpratni un labu sadarbību. Soli pa solim mēs redzam un vēl redzēsim uzlabojumus.

Godātie Saeimas deputāti!

Šodien savā uzrunā daudz uzmanības veltu iedzīvotāju iniciatīvai, jo ikviens individuāls iesniegums ir nozīmīgs. Tas ir signāls, kas palīdz ieraudzīt plašāku ainu – sistēmiskus trūkumus regulējumā vai tā piemērošanā, kas jau aizskar vai nākotnē var aizskart pamattiesības. Katras individuālas lietas izskatīšana dod Tiesībsarga birojam un citām institūcijām iespēju savlaicīgi identificēt un novērst pārkāpumus, kā arī ieviest nepieciešamās pārmaiņas, pirms iestājas nopietnākas sekas.

Es redzu gadījumus, kuros aiz sistēmas procedūrām un formāliem procesiem pazūd pats cilvēks, un tas nav pieļaujams.

Analizējot 2025.gadā paveikto, ka arī problēmjaucējumu tendenci, 2026. gadā īpašu uzmanību pievērsu mūsu bērniem un viņu tiesībām uz drošu, emocionāli labvēlīgu vidi izglītības iestādēs un tiesībām uz veselības aizsardzību. Uzskatu, ka tā ir daļa no valsts demogrāfijas programmas. Bērni nevar būt kvantitatīvs valsts rādītājs. Katram bērnam ir jāaug drošībā, jāsaņem kvalitatīva izglītība un aprūpe, kā arī emocionālais atbalsts.

Nešaubīgi, ka cilvēktiesības var pilnvērtīgi pastāvēt tikai drošā valstī. Demokrātiskas valsts drošība ir priekšnoteikums cilvēktiesību efektīvai aizsardzībai. Ja valsts drošība tiek nopietni apdraudēta, apdraudētas var tikt arī ikviena cilvēka pamattiesības, tostarp tiesības uz dzīvību, brīvību un cilvēka cieņu. Tāpēc mūsu pienākums ir vienlaikus aizsargāt gan drošību, gan cilvēktiesības, nevis izvēlēties starp tām. Primāri rūpējoties par **cilvēku drošību**, mēs nodrošinām pamatu, uz kura cilvēktiesības var reāli, praktiski pastāvēt.

Cilvēka cieņa, taisnīgums un uzticēšanās ir nemainīgi mani kā tiesībsardzes darba orientieri. Tiesībsarga institūcija ir drošs balsts, uz kuru Latvijas cilvēki var paļauties, kurai vaicāt padomu, kura uzklausīs un kura palīdzēs vai parādīs ceļu, kā rast risinājumu. Pateicos Tiesībsarga biroja komandai par intensīvu, profesionālu darbu un gatavību pārmaiņām.

Pateicos Saeimai par izpratni un atbalstu cilvēktiesību iniciatīvām un konstruktīvu sadarbību šo mēnešu laikā. Normatīvo aktu pilnveide apliecina, ka cilvēktiesību jautājumos ir iespējams panākt vienotu izpratni un rīcību, galvenais ir spēja cieņpilni sarunāties, klausīties un sadzirdēt vienu otru.

Pateicos par uzmanību un cilvēktiesību jautājumiem veltīto laiku šodien un arī turpmāk!